

**Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик**

Дипломна робота магістра

**з теми: ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ**

Виконала: студентка 2 курсу
групи KorLb1-M17z
спеціальності 016 Спеціальна освіта. за
освітньою програмою "Логопедія.
Спеціальна психологія"

Бойчук Надія Василівна

Керівник: Лісова Л.І.

кандидат педагогічних наук

Рецензент: Вержиховська О.М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський

2018 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ І З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	8
1.1. Сутність лексичної сторони мовлення, як науково-теоретична проблема.....	8
1.2. Характеристика лексичної сторони мовлення у дошкільників з типовим розвитком та з загальним недорозвитком мовлення.....	14
1.3. Психолого-педагогічні підходи до змісту формування у дошкільників мовленнєвих умінь і навичок.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	33
2.1. Методика обстеження лексичної сторони мовлення у дошкільників.....	33
2.2. Аналіз результатів обстеження.....	41
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	57
3.1 Корекція лексичної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	57
3.2. Аналіз результатів обстеження.....	80
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	104

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗОШ – загальноосвітня школа

ЗНМ – загальний недорозвиток мовлення

ПМР – порушення мовленнєвого розвитку

ЕГ експериментальна група

КГ контрольна група

ВСТУП

Актуальність. Неодмінною умовою для всебічного розвитку дитини, для її успішного навчання є вміння спілкуватися з дорослими і однолітками. Дорослі – оберігають досвід, накопичений людством, знання, уміння, культуру. Передати цей досвід можна не інакше, як за допомогою мовлення.

Якщо дитина дошкільного віку добре чує, але говорить мало і нерозбірливо, може виявитись, що у неї загальний недорозвиток мовлення (надалі ЗНМ). Це складний дефект, корекція якого вимагає чималих зусиль.

Дослідження науковців (Н. Гаврилової, С. Коноплястої, Н. Серебрякової, Є. Соботович, О. Ткач, Л. Трофименко, О. Шахнарович та ін.) вказують, що у дітей із ЗНМ формування лексичної сторони мовлення відбувається з великими труднощами, що зумовлюють уповільнений темп засвоєння граматичних форм, морфологічної та синтаксичної систем мови й спотворення загальної картини мовленнєвого розвитку.

Особливості проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ описано у працях О. Белової, Н. Гаврилової, Ю. Коломієць, С. Коноплястої, В. Левицького, Л. Лісової, С. Миронової, О. Мілевської, Є. Мастюкової, Ю. Рібцун, О. Ткач, М. Шеремет та ін.

Більшість науковців, що вивчали особливості мовленнєвого розвитку дошкільників із ЗНМ (Л. Вавіна, Л. Виготського, Н. Гаврилова, О. Жильцова, Н. Жукова, С. Карпова, Г. Каше, Ю. Коломієць, С. Конопляста, Р. Левіна, І. Мартиненко, І. Марченко, О. Мастюкова, А. Нікашина, Ю. Рібцун, Є. Соботович, Л. Спірова, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Філічева, Г. Чіркїна, М. Шевченко, М. Шеремет, А. Ястребова та ін.) неодноразово вказували на їх труднощі в оволодінні навичками зв'язного мовлення.

На сьогодні вивчення особливостей лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ є дуже актуальною (І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Оскільки діти із ЗНМ не завжди правильно вживають слова, не знають значення слів, що призводить до зниженого активного та пасивного словникового запасу і як наслідок їм важко чітко висловити свої думки, окремі діти усвідомлюючи свій дефект, стають мовчазними, сором'язливими, нерішучими; інші навпаки говорять багато, а їх не розуміють, що призводить до роздратування, нервових зривів, агресії тощо.

Актуальність порушеної проблеми, її наукове та практичне значення зумовили вибір теми дослідження – "Особливості лексичної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення".

Мета дослідження – вивчити особливості лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Для досягнення поставленої мети визначенні такі **завдання**:

1. Розкрити науково-теоретичні аспекти особливостей лексичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ.
2. Вивчити психолого-педагогічні підходи до змісту формування у дітей дошкільного віку лексичної сторони мовлення.
3. Дослідити особливості лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.
4. Розробити методику корекції лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Об'єкт дослідження – лексична сторона мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – розвиток лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Для досягнення поставленої мети, розв'язання завдань використано такі **методи дослідження**:

- **теоретичні** – системний аналіз педагогічної і навчально-методичної літератури з проблеми дослідження (уточнення понятійного апарату, розкриття змісту вмінь і закономірностей їх формування); **емпіричні** – науково-педагогічні спостереження, бесіди з дітьми дошкільного віку із ЗНМ і вихователями, вивчення передового досвіду, констатувальний експеримент (методика обстеження лексичної сторони мовлення у дошкільників із ЗНМ), формувальний експеримент (корекція лексичної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення); **статистичні** – кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення: матеріали дослідження доповнюють теорію та практику логопедії відомостями про особливості розвитку лексичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку з типовим розвитком та із ЗНМ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: що на підставі проведеної дослідно-експериментальної роботи, пропонується ряд рекомендацій з приводу вивчення та корекції лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, які сприятимуть формуванню у них лексичної сторони мовлення.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ДНЗ № 23 "Лелека" м. Кам'янець-Подільський, ДНЗ № 24 "Джерело", ДНЗ № 35 "Джерело", ДНЗ № 48 "Гніздечко" м. Чернівці. У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку (5-6 років) з типовим розвитком (30 дітей) та із загальним недорозвитком мовлення II-III рівня (30 дітей) при первинно збереженому інтелекті. Характеристика стану мовленнєвого розвитку взята з логопедичних карток дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в одноосібній публікації "Особливості

лексичної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення".

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (76 – найменувань), додатків; у роботі вміщено 17 таблиць, 2 рисунки.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. За результатами аналізу наукової літератури визначено, що гарний розвиток лексичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку багато в чому залежить від оволодіння ними лексичною стороною мовлення. Сприйняття і відтворення текстових навчальних матеріалів, вміння давати розгорнуті відповіді на запитання, самостійно викладати свої судження – усі ці та інші навчальні дії вимагають достатнього рівня розвитку лексичної сторони мовлення. Процес формування лексичної сторони мовлення займає багаторічний і не простий шлях. Важливо, щоб формування лексичної сторони мовлення загалом та засвоєння нових слів, зокрема, проходило не стихійно, а під керівництвом батьків та педагогів, які б полегшували навчальний процес і забезпечували б правильність, повноту засвоєння слів.

2. Також було встановлено, що діти старшого дошкільного віку із ЗНМ значно відстають від однолітків в типовим розвитком при оволодінні лексичною стороною мовлення. У дітей дошкільного віку із ЗНМ відзначаються труднощі під час назви узагальнюючих понять, при підборі антонімів підбирають слова-стимули з часткою НЕ, при характеристиці величини використовують тільки поняття "великий – маленький", при підборі прикметника до іменника особливо видно недостатність лексики, діти не можуть утворити прикметник від однокорінного іменника тощо. Діти із ЗНМ вживають у своєму мовленні тільки ті слова, які позначають дії, які дитина щодня виконує або спостерігає у своєму житті, тобто словник обмежений межами побутової лексики і тематики.

3. Аналіз змісту науково-методичної літератури дозволив визначити, що найважливішою умовою всебічного розвитку дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком і з ЗНМ є правильне формування у них мовлення. Рівень розвитку останнього визначає можливості дітей дошкільного віку в

пізнанні навколишньої дійсності, обумовлює характер відносин з однолітками і дорослими, характеризує психічний розвиток. Одним з показників рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з типовим розвитком і з ЗНМ є сформованість лексико-граматичної сторони мовлення.

4. За результатами аналізу науково-теоретичних джерел ми прийшли до висновку, що обстеження сформованості лексичної сторони мовлення вимагає врахування всіх мовних і пізнавальних можливостей дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком і з ЗНМ. Оволодіння лексичною стороною мовленням можливо тільки при наявності певного рівня сформованості словникового запасу та граматичної структури мовлення.

5. Результати аналізу проведеного нами експерименту показали, що під час спостереження за виконанням завдань запропонованих методик дітям старшого дошкільного віку з типовим розвитком і з ЗНМ ми побачили, що діти з типовим розвитком краще сприймали інформацію, розуміли завдання яке перед ними поставлене, основна частина школярів відразу приступали до виконання, самостійно і результат був позитивний, не значна кількість потребували допомоги. А дошкільники із ЗНМ мали потребу у допомозі у вигляді навідних запитань, опори на зразок, поданого зразка виконання і спостерігались такі діти із ЗНМ, що не виконували окремі завдання.

6. За результатами узагальнення матеріалів дослідження нами встановлено особливості лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком та із ЗНМ за наступними напрямками: імпресивна сторона мовлення, узагальнюючі поняття, дитинчата тварин, назви професій, назви предметів і їх частин, антоніми, утворення прикметників і іменників, дієслівний словник, синоніми.

Зокрема, позитивний результат при обстеженні імпресивної сторони мовлення ми побачили у 97,6 % дітей з типовим розвитком та у 92, 6 % дітей із ЗНМ. Узагальнюючі поняття – у 96,6 % дітей з типовим розвитком та у 53,1 % дітей із ЗНМ. Дитинчата тварин – у 100 % дітей з типовим розвитком та у 24,4 % дітей із ЗНМ. Назви професій – у 88, 0 % дітей з типовим

розвитком та у 36,0 % дітей із ЗНМ. Назви предметів та їх частин – у 100 % дітей з типовим розвитком та у 65,7 % дітей із ЗНМ. Антоніми – у 93,3 % дітей з типовим розвитком та у 55,0 % дітей із ЗНМ. Утворення прикметників від іменників – у 100 % дітей з типовим розвитком та у 50,0 % дітей із ЗНМ. Дієслівний словник – у 76,6 % дітей з типовим розвитком та у 65,0 % дітей із ЗНМ. Синоніми – у 60,0 % дітей з типовим розвитком та у 18,5 % дітей із ЗНМ.

Узагальнивши успішність виконання завдань нами встановлено позитивний результат виконання у 93,1 % дітей з типовим розвитком та у 57,4 % дітей із ЗНМ.

4. Результати аналізу проведеного нами констатувального експерименту показали, що у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком та із ЗНМ мають певні мовленнєві труднощі.

7. Здійснений аналіз сучасних програм і методик розвитку дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями дозволив розробити нам корекційно-розвивальну роботу за наступними напрямками: I Класифікація слів на основі різних семантичних ознак, II Ігри, завдання для оволодіння дітьми багатозначністю слова, III Ігри для розвитку дієслівного словника, IV Ігри на розвиток антонімів, V Ігри на розвиток синонімів, VI Ігри на розвиток словника ознак, VII Ігри на розвиток словотворення, VIII Загадування і відгадування загадок про все.

9. В результаті підсумкового аналізу матеріалів дослідження нами було визначено покращення стану лексичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком та із ЗНМ експериментальної групи (ЕГ) та контрольної групи (КГ).

Узагальнення отриманих даних у результаті проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку з типовим розвитком та із ЗНМ засвідчило покращення наступних показників: покращення словникового запасу; покращення вміння узагальнювати, знання назв дитинчат тварин, професій, антонімів, синонімів, характеристика

величини; при підборі прикметника до іменника покращилась лексична сторона, діти могли утворити прикметник від однокорінного іменника; при обстеженні дієслівного словника у дітей зменшились труднощі при підборі дієслова до іменника.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів вказаної проблеми і передбачає подальший науково-педагогічний пошук у напрямі вивчення особливостей лексичної сторони мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверин В.А. Психология человека от рождения до смерти. Младенчество. Детство. Юность. Взрослость. Старость / В.А. Аверин, Ж.К. Дандарова. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 411 с.
2. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания: избранные психол. тр. / Б.Г. Ананьев; под ред. И.К. Андропова. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 1996. – 384 с.
3. Андросова В.М. Мова символів жива – в ній звуки, букви і слова ...: метод. посіб. / В.М. Андросова. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 92 с.
4. Бабанский Ю.К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников / Ю.К. Бабанский. – Ростов н/Д.: ВОСХОД, 1999. – 31 с.
5. Бартенєва Л. Діагностика системи морфологічної словозміни у дітей із НЗНМ / Лариса Бартенєва // Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Бондар, Е.А. Данілавичюте, В.В. Засенко та ін. – К., 2005. – Вип. 2. – С. 33–40.
6. Белова-Давид Р.А. Клинические особенности детей дошкольного возраста с недоразвитием речи / Р.А. Белова-Давид. // Нарушение речи у дошкольников / под ред. Р.А. Беловой-Давид. – М., 1972. – С. 82–129.
7. Беякова Л.И. Заикание / Л.И. Беякова, Е.А. Дьякова. – М.: Просвещение, 1998. – 185 с.
8. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К.: Актуальна освіта, 2003. – 223 с.
9. Белова О.Б. Етапи формування конструктивної поведінки у молодших школярів з порушеннями мовлення / О.Б. Белова. Актуальні питання корекційної освіти. – 2016. – Вип. 7. – С. 234-239.

- 10.Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (методичні рекомендації для вчителів-логопедів) / А.Й. Белая. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 100 с.
- 11.Блонский П.П. Психология доказывания и особенности у детей / П.П. Блонский // Вопросы психологи. – 1994. – Т. 3. – С. 41-54.
- 12.Богуш А. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А. Богуш – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 216 с.
- 13.Бородич А.М. Методика розвитку речі дітей дошкільного віку / А.М. Бородич. М.: Просвещение, 1984. – 236 с.
- 14.Венгер Л. За допомогою наочних моделей. Дослідження розвитку пізнавальних здатностей у дошкільному віці / Л. Венгер // Дошкільне виховання. – 2005. – № 3. – С. 6–7.
- 15.Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский М.: Просвещение, 1956. – 293 с.
- 16.Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [О.В. Скрипченко, ЛВ. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.
- 17.Власенко И.Т. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи / И.Т. Власенко. – М.: Просвещение, 1990. – 223 с.
- 18.Власова Т.А. Обучение детей с задержкой психического развития / Т.А. Власова. – М.: Просвещение, 1981. – 119 с.
- 19.Волосовец Т.В. Основы логопедии с практикумом / Т.В. Волосовец. – М.: Академия, 2002. – 200 с.
- 20.Гаврилова Н.С. Психологічна характеристика дітей з загальним недорозвитком мовлення з порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу / Н.С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер.: соціально-педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. X. – С. 181-185.

21. Гаврилова Н.С. *Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія* / Н.С. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. – 200 с.
22. Гаврилова Н.С. *Вплив недорозвитку кінестетичного праксису на формування у дітей вимови фонем* / Н.С. Гаврилова // *Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. II – С. 23-36.
23. Гаврилова Н.С. *Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією* / Н.С. Гаврилова // *Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально-педагогічна* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 15. – С. 120-127.
24. Гаврилова Н.С. *Обстеження особливостей розвитку фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення* / Н.С. Гаврилова // *Наук. часоп. НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць.* – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – № 15. – С. 57-63.
25. Гаврилова Н.С. *Характеристика понять "дислалія", "ринолалія", "дизартрія"* / Н.С. Гаврилова // *Гуманітарні студії: Україна-Польща: зб. наук. праць* / [редкол.: О. Завальнюк (голова), С. Уліяш (голова), П. Атаманчук, А. Бобко, З. Будзинські та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 330-339.
26. Гаврилова Н.С. *Порушення фонематичних процесів у дітей* / Н.С. Гаврилова // *Актуальні питання корекційної освіти (пед. науки): зб. наук. праць* / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 1. – С. 87-98.
27. Гаврилова Н.С. *Нарушення розвитку кінестетического и кінестетического праксиса у дітей с дислалією, ринолалією и дизартрією* / Н.С. Гаврилова // *Современная образовательная среда:*

- приоритетные направления развития: материалы междунар. науч. конф. (Минск, 22-23 окт. 2009 г.): в 4 ч. – Мн., 2010. – Ч. 3. – С. 293-300.
28. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення / Н.С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. XX, ч. 1 – С. 293-315.
29. Гаврилова Н.С., Лісова Л.І. Характеристика типів арифметичних задач, що вивчають молодші школярі з тяжкими порушеннями мовлення / Н.С. Гаврилова, Л.І. Лісова // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер.: соціально педагогічна / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. XXI, ч. 1 – С. 143-157.
30. Гавриш Н.В. Розвиток мовленєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.02 / Н.В. Гавриш. – К., 2002. – 32 с.
31. Гербова В.В. Заняття по розвитку речі в старшій групі дитячого саду / В.В. Гербова. М.: Просвещение, 1984. – 154 с.
32. Глухов В.П. О формировании связной описательной речи у старших дошкольников с ОНР // Дефектология. 1990. №6. – С. 18-23.
33. Глухов В.П. Исследование состояния монологической речи старших дошкольников с общим речевым недоразвитием // Проблемы воспитания и обучения при аномальном развитии речи. М., 1999. – С. 23-28.
34. Глухів, В.П. Формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним мовним недорозвиненням / В.П. Глухів. М.: Аркти, 2002. – 144 с.
35. Ефименкова Л.Н. Формирование речи у дошкольников / Л.Н. Ефименкова – М.: Просвещение, 1985. – 193 с.

36. Жукова Н.В., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников / Н.В. Жукова, Е.М. Мастюкова, Т.Б. Филичева. М.: ПЕРО, 2009. – 167 с.
37. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посіб. / [О.В. Скрипниченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук]. – К.: Каравела, 2007. – 647с.
38. Запорожец А.В., Эльконин Д.Б. Психология личности и деятельности дошкольника / А.В. Запорожец, Д.Б. Эльконин. – М.: Просвещение, 1965, – 245 с.
39. Застосування наочного моделювання в логопедичній роботі з дітьми, що мають ЗНМ / під ред. Ю.Ф. Гаркуші // Корекційно-педагогічна робота в дошкільних закладах для дітей з порушенням мови. М.: ПП Секачов В.Ю., 1999. – С. 23-28.
40. Кондратьєва, Н. Як використовувати модель для розвитку мовленнєвої творчості / Н. Кондратьєва // Дошкільне виховання. 1991. № 10. – С. 45-49.
41. Зайцева И.А. Коррекционная педагогика / И.А. Зайцева ; под. ред. В.С. Кукушина, Г.Г. Ларина, Н.А. Румега, В.И. Шатохина. – Изд-во 2-е, перераб. и доп. – М.: ИКЦ „МарТ“; Ростов н/Д: Издат. центр „МарТ“; 2004. – 352 с.
42. Лалаева Р.И. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова. – СПб: СОЮЗ, 2001. – 220 с.
43. Леонтьев А.А. Исследования детской речи / А.А. Леонтьев. // Основы теории речевой деятельности. М., 1974. – С 68-74.
44. Лісова Л.І. Корекція навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: Монографія / Л.І. Лісова – Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друк-Сервіс" 2015. – 224 с.
45. Логопедія: підручник / За ред М.К. Шеремет. – Вид. 4-те, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім "Слово", 2017. – 856 с.

- 46.Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) / І.С. Марченко. – Вид. 3-є, перер. та доп. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2015. – 312с.
- 47.Малетина, Н. Моделювання в описовій мовленні дітей із ЗНМ / Н. Малетина, Л. Пономарьова // Дошкільне виховання. 2004. № 6. – С. 34-39.
- 48.Методика розвитку речі дітей дошкільного віку / Л.П. Федоренко, Г.А. Фомичева, В.К. Лотарев, А.П. Николаичева. М.: Просвещение, 1984. – 162 с.
- 49.Миронова С.П. Реалізація корекційних цілей у разі використання сучасних освітніх технологій у спеціальних школах / С.П.Миронова // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 53. – С. 70 – 73.
- 50.Миронова С.П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями / С.П. Миронова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2016. – Вип. 32(2). – С. 5-10.
- 51.Мілевська О.П. Застосування структурного аналізу розуміння тексту у навчанні учнів із затримкою психічного розвитку / О.П. Мілевська // Актуальні питання корекційної освіти. – 2015. Вип. 6. – С. 124-129.
- 52.Монке О.С. Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку: дис. ...на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук.: 13.00.02 / О.С. Монке. – Одеса, 2002. – 214 с.
- 53.Нищева Н.В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи / Н.В. Нищева. СПб.: АРТ, 2001. – 139 с.

- 54.Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія / А.О. Омеляненко. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 196 с.
- 55.Основы логопедии / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркина. М.: Просвещение, 1989. – 273 с.
- 56.Рібцун Ю. В. Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення / Ю. В. Рібцун // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2006. – С.136-144.
- 57.Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. – 2002. – №3. – С. 2-4.
- 58.Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. – 2003. – №2. – С. 2-11.
- 59.Соломенникова, Л. Про використання наочності для формування зв'язковою монологічною промови / Л. Соломенникова // Дошкільне виховання. 1999. №. 4. – С.67-74.
- 60.Спеціальна методика викладання математики в допоміжній школі : курс лекцій: у 2-х ч. / [упор.: О.В. Гаврилов, О.М.Ляшенко, Н.І. Королько]. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2006. – Ч. 1. – 432 с.
- 61.Тарасун В.В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку / В.В. Тарасун // Дефектологія. – 2000.– № 2. – 128 с. – С. 2-10.
- 62.Тарасун В.В. Логодидактика : навч. посіб. / В.В. Тарасун. – 2-е вид. – К.: Видав. Дім "Слово", 2011. – 392 с.
- 63.Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста) / Под ред. Ф.А, Сохина. – М.: Просвещение, 1999. – 216 с.

- 64.Ткач О.М. Базові категорії та властивості семантичного поля / О.М. Ткач // Актуальні питання корекційної освіти. – 2011. – Вип. 2. – С. 250-258.
- 65.Ткаченко Т.А. В первый класс – без дефектов речи / Т.А. Ткаченко. – СПб.: БИБЛИО, 1999. – 217 с.
- 66.Ткаченко Т.А. Учим говорить правильно / Т.А. Ткаченко. – М.: СЛОВО, 2001. – 122 с.
- 67.Трофименко Л.І. Формування різних типів семантичних зв'язків між словами у дітей дошкільного віку із ЗНМ / Л.І. Трофименко // Дефектологія. – 2005. – №4. – С. 37 – 40.
- 68.Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович. – К.: "Актуальна освіта", 2007. – 120с.
- 69.Трофименко Л.І. Засвоєння лексико-семантичних мовних явищ дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення / Л.І. Трофименко. Зб. наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції "Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні" – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2008. – №11. – С. 215-219.
- 70.Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ / Л.І. Трофименко. // Дефектологія. – 2011. – №4. – С. 35-38.
- 71.Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ Програмно-методичний комплекс / Л.І. Трофименко. – К.: ПП "Актуальна освіта", 2013. – 108 с.
- 72.Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Психолого-педагогические основы коррекции общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина // Дефектология. 1985. №4. – С. 38-42 с.
- 73.Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1993. – 271 с.

74. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В., Туманова Т.В. Дети с общим недоразвитием речи. Воспитание и обучение / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 327 с.
75. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: Практическое пособие / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 224 с.
76. Характеристика связной речи детей 6-7 лет / Под ред. Т.А. Ладыженской. – М.: Просвещение, 1979. – 116 с.